

MODERNO STILIAUS KRAŠTOVAIZDŽIO ARCHITEKTŪRA LIETUVOJE IR VILNIAUS SEREIKIŠKIŲ PARKO ATKŪRIMO PROBLEMA

Konstantinas Jakovlevas-Mateckis

*Miestų statybos katedra, Architektūros pagrindų ir teorijos katedra,
Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius, Lietuva
El. paštas km@ap.vgtu.lt*

Įteikta 2008 01 10

Santrauka. Trumpai apžvelgiamas modernio stiliaus kraštovaizdžio architektūros užgimimas Lietuvoje, stiliaus formavimuisi įtakos turintys veiksniai, jo samprata, sąsajos su modernio stiliaus pastatų architektūra; išryškinimas reikšmingiausias šio stiliaus objektas – Vilniaus Sereikiškių parkas.

Kadangi šiandieninis Sereikiškių parkas susiformavo iš dalies buvusio Bernardinų vienuolyno sodu ir iš dalies Vilniaus universiteto botanikos sodu, susiformavusio buvusių Sereikiškių priemiesčio teritorijoje, trumpai apžvelgiama šių sodų raida ir reikšmė. Išryškinamas Sereikiškių priemiesčio ir jo pavadinimo autentiškumas, istoriškumas ir parodoma, kad pirmaisiais Nepriklausomybės metais parkas, iki tol vadinta Jaunimo sodu, pagrįstai buvo pavadintas Sereikiškių parku.

Analizuojamas Vilniaus tvirtovės egzistavimo ir vėlesnis laikotarpis, miesto centro želdynų kūrimasis ir raida. Aptariami Sereikiškių parko – pirmojo viešojo Lietuvoje modernio stiliaus parko (aut. A. Strauss) planavimo, tolesnio jo vystymosi, šiandieninės jo kultūrinės vertės klausimai ir kai kurie jo atkūrimo problemos aspektai.

Reikšminiai žodžiai: modernio stiliaus kraštovaizdžio architektūra; Vilniaus Sereikiškių parkas; Bernardinų vienuolyno sodas; Vilniaus botanikos sodas; parko atkūrimo problema.

Įvadas

Europos urbanistikos chartijoje (1993 m.) teigiama, kad „idealus miestas – tai miestas, kuriame ieškoma darnos tarp modernios plėtros ir istorinio paveldo apsaugos, kur integruojama nauja, nesugriaunant sena, kur vadinamasi darniosios plėtros principu“. Joje akcentuojama, „kad miestas be praeities – kaip žmogus be atminties, todėl žmonių gyvenimo, darbo ir asmeninės istorijos pėdsakų lieka urbanistiniame miesto audinyje, statinių architektūroje ir kraštovaizdžio architektūroje“. Labai svarbius uždavinius kelia ir *Europos kraštovaizdžio konvencija* (2000 m.), joje teigiama, kad būtina „vertinti kraštovaizdžio architektūrą kaip svarbų kultūrinį ir socialinį veiksnių, prisidedantį prie žmogaus aplinkos kokybės gerinimo bei Europos šalių tapatumo įtvirtinimo“.

Visa tai įpareigoja formuojant miesto aplinką daug dėmesio skirti ne tik naujų želdynų kūrimui, bet ir esamų, ypač istorinių želdynų, susijusių su laikotarpio kultūrinio tapatumu, išsaugojimu ir atkūrimu.

Lietuva garsėja savo Palangos, Trakų Vokės, Lentvario, Užtrakio, Verkių, Žagarės ir kt. dvarų sody-

bų parkais bei sodais. Jų turime daugiau nei du šimtus, tačiau miestuose viešųjų, o ypač istorinių parkų turime mažokai. Tarp jų vienas iš reikšmingiausių yra Vilniaus Sereikiškių parkas (1 pav., a, b). Šiam miesto želdynui, esančiam pačiame Vilniaus senamiesčio branduolyje, kaip patvirtino Lietuvos Respublikos kultūros ministerija, galioja Lietuvos Respublikos kultūros paminklo U1P Vilniaus senamiesčio apsaugos reglamento reikalavimai, kuriuose nurodyta, kad tai yra teritorija, skirta bendro naudojimo želdynams ir kuriai taikomas restauravimo-atkūrimo tvarkymo režimas. Tai reiškia, kad ir istoriniai želdiniai šioje teritorijoje turi būti tvarkomi tik taikant restauravimo-atkūrimo darbų technologijas. Todėl Vilniaus miesto savivaldybės siekis atkurti šį parką yra labai sveikintinas. Šio parko restauravimo-atkūrimo projektą miesto savivaldybė pavedė parengti SĮ „Vilniaus planas“. Projektavimo pradžioje 2006 m. buvo parengti parko atkūrimo koncepcijos projektiniai pasiūlymai, kurie atspindėjo projekto autoriaus dail. A. 1886–1888 m. Strauss'o idėjų perimumą (aut. archit. G. Miknevičienė, M. Nemunienė) (1 pav., c).

1 pav. Sereikiškių parko – pirmojo viešojo Lietuvoje modernio stiliaus parko Vilniuje – raida: a – parko suplanavimo ir sutvarkymo projektas (autorius dail. A. Strauss, 1886–1887 m.), kurio kompozicinę pagrindą sudarė centrinė parko ašis, pakrantės alėja ir geometriškai lenktų, plastiškų linijų takų tinklas; b – praplėsto parko planas (autorius, tikėtina, A. Strauss, XIX a. paskutinis dešimtmetis), paskelbtas 1917 m. vokiečių išleistame miesto plane); jame matome pratęstą pakrantės alėją, kuri lenktu taku buvo sujungta su centrine alėja; c – parko atkūrimo koncepcijos projektiniai pasiūlymai, parengti remiantis esamos būklės analize ir patvirtinti miesto savivaldybės institucijų (archit. G. Miknevičienė, M. Nemunienė, 2006 m.), iš kurių matyti, kad buvo išsaugoti projekto autoriaus A. Strauss'o projektiniai sprendiniai; d – parko atkūrimo techninio projekto planiniai sprendiniai, pateikti visuomenės ir Lietuvos architektų sąjungos Vilniaus skyriaus urbanistikos ir architektūros ekspertų tarybai svarstyti („Vilniaus planas“ archit. dalies vad. archit. J. Šimeliūnienė, 2007 m.); siūloma radikaliai keisti parko planinę erdvinę struktūrą, atsisakyti centrinės parko ašies kaip kompozicinio parko pagrindo, keisti jos kryptį paverčiant ją vingiuotu taku, iškirsti centrinę medžių alėją ir įrengti jos vietoje pievą, parko šiaurės rytų dalyje nuo Vilnios upės pakrantės atitraukti alėją ir pan.

Fig. 1. Development of the first Art Nouveau style Sereikiškės Public Park in Vilnius: a – original planning and design project of the Park by A. Strauss (1886–1887); b – expanded Park plan as depicted in Vilnius city plan of 1917 (attributed to A. Strauss); c – conceptual proposals for Park regeneration based on analysis of current situation and aimed to preserve the design ideas of A. Strauss. Approved by Vilnius Municipality (arch. G. Miknevičienė, M. Nemunienė, 2006); d – layout of the Park from technical project prepared for review of citizens and council of architectural experts of Vilnius Branch of Lithuanian Union of Architects („Vilniaus planas“ leading arch. J. Šimeliūnienė, 2007)

Šie pasiūlymai buvo apsvaistinti ir patvirtinti visose miesto savivaldybės instancijose. Vėliau, 2007 m., SĮ „Vilniaus planas“ sudarė techninio projekto užduočiai parengti specialistų komisiją, į kurią buvo pakviestas ir šio straipsnio autorius. Specialistų komisija kartu su projekto autoriais parengė užduotį, suformulavo projekto tikslą – atkurti bei restauruoti pirmąjį viešąjį vieną vertingiausių Lietuvoje modernio stiliaus parkų – Sereikiškių parką Vilniuje (autorius dail. A. Strauss, 1886–1888 m.) ir tam tikslui įgyvendinti numatė pagrindinius projektinius uždavinius. Po to naujas autorių kolektyvas (architektūrinės dalies vadovė archit. J. Šimeliūnienė) pradėjo parko techninio projekto rengimo darbus.

2007 m. rugsėjo mėn. Paveldo dienų proga visuomenei, o rugsėjo 27 d. Lietuvos architektų sąjungos Vilniaus skyriaus urbanistikos-architektūros ekspertų tarybai buvo pateikti parko techninio projekto sprendiniai (1 pav., d). Šiame projekte buvo siūloma atsiasakyti A. Strauss įgyvendintos centrinės parko ašies, kaip kompozicijos pagrindo, keisti jos kryptį – paversti ją vingiuotu taku, iškirsti centrinę medžių alėją ir įrengti jos vietoje pievą, parko šiaurės rytų dalyje atitraukti nuo Vilnios upės pakrantės alėją ir pan. Projekte nebuvo pateikta parko mažosios architektūros objektų sprendinių, kurie parkuose vaidina nepaprastai svarbų vaidmenį ir pan. Visa tai susilaukė nemažos dalies visuomenės ir Lietuvos architektų sąjungos ekspertų tarybos kritikos. Projekto autorių siūlymus, kad parko centrinę liepų alėją reikia iškirsti, nes medžiai yra ligoti, atmetė žinomi parkotyrininkai, dendrologai doc. dr. E. Navys, doc. dr. L. Januškevičius, Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos Gamtos apsaugos departamento vyriausiasis specialistas R. Grikevičius ir kt. Specialistai, nuvykę į vietą, konstatavo, kad alėjos medžiai yra sveiki. Kadangi projekto autoriai ir SĮ „Vilniaus planas“ vadovybė atmetė visas oponentų pastabas, o miesto savivaldybė neišreiškė savo pozicijos, iškilo realus pavojus Sereikiškių parkui. Įvertinę susidariusią padėtį, žinomi kraštovaizdžio, kraštovaizdžio architektūros, architektūros, nekilnojamojo kultūros paveldo specialistai, mokslininkai, visuomenės atstovai archit. E. Brunzaitė-Baltrus, prof. habil. dr. K. Jakovlevas-Mateckis, archit. A. Lagunavičius, archit. Lagunavičienė, archit. R. Jaloveckas, archit. R. Vasiliauskienė, archit. J. Augunienė, doc. dr. R. Pakalnis, doc. dr. R. Kazakevičius, doc. dr. D. Dainauskaitė, J. Gadliauskienė ir M. Sakalauskas kreipėsi į Lietuvos Respublikos Seimo Aplinkos apsaugos, Švietimo, mokslo ir kultūros komitetus, LR

Ministrą Pirmininką prašydami pagalbos siekiant išsaugoti Sereikiškių parko kultūrinį tapatumą nuo radikalių pokyčių. Po atlikto patikrinimo šiems techninio projekto autorių siūlytiems radikaliems parko planinės erdvinės struktūros pakeitimo, medžių alėjos kirtimo ir pan. sprendiniams nepritarė ir Lietuvos Respublikos kultūros ministerija, Aplinkos ministerijos Gamtos apsaugos departamentas, Vilniaus miesto savivaldybės gamtos apsaugos komisija, Lietuvos žaliųjų judėjimas ir kiti. Šie klausimai gyvai buvo aptariamai ir respublikinėje spaudoje.

Straipsnio autoriaus pateikto projekto trumpa analizė atskleidė, kad autoriai nesilaikė anksčiau patvirtintos projektinės koncepcijos ir iš dalies projektinės užduoties ir apskritai keitė jau esamą XIX a. pabaigoje įgyvendintą Strauss'o projektą. Todėl gaila, kad autoriai nenorėjo išgirsti oponentų pastabų ir jas vertino tik kaip neprivalomas rekomendacijas, net neatsižvelgdami į tai, kad Vilniaus Sereikiškių parkas yra gerai išsilaikiusi nekilnojamoji kultūros vertybė (nors kol kas ir neįrašyta į Kultūros vertybių registrą), reikšminga Lietuvos kultūrai, visuomenei ir kraštovaizdžio architektūrai.

Esant tokiai padėčiai autorius savo darbe siekė trumpai atskleisti modernio stiliaus kraštovaizdžio architektūros sampratą ir šio stiliaus atsiradimo Lietuvoje aplinkybes, panagrinėti Sereikiškių parko raidą nuo pat jo atsiradimo, išryškinti kai kuriuos jo atkūrimo aspektus, tikėdamasis taip nors kiek prisidėti prie šio objekto projektavimo ir atkūrimo darbų. Galbūt, jau atkūrus šį parką, tai sudarys prielaidą suteikti jam nekilnojamojo kultūros paveldo objekto statusą ir įrašyti į Kultūros vertybių registrą.

1. Moderno stiliaus kraštovaizdžio architektūros atsiradimas Lietuvoje

XIX a. antroje pusėje Prancūzijoje, Anglijoje, Lenkijoje ir kitose šalyse pramonės technologijų pažanga, laisvės, urbanizacijos, avangardinės architektūros, taikomojo meno idėjos buvo tie veiksniai, kurie lėmė tai, kad kai kurie senieji romantinio klasicizmo ir istorizmo kraštovaizdiniai parkai buvo perplanuojami ar kuriami nauji modernio stiliaus parkai ir sodai.

Architektūros stiliaus modernio (dar vadinamas *modern style* Anglijoje, *art nouveau* Prancūzijoje ir Belgijoje, *secesija* Lenkijoje, modernu Lietuvoje, *Jugendstil* Vokietijoje ir kt.), atsiradusio XIX a. pabaigoje Vakarų Europoje, sekėjai kvietė keisti miestų vaizdą, atsiri- boti nuo istorinių formų ir schemų (Benevolo 1993).

Architektas ir dailininkas William Morris ir kt. griežtai kritikavo tuo metu vyravusią istorizmo architektūrą, prilygindamas ją *rengimuisi svetimais drabužiais*. Moderną žinoma architektūrologė prof. habil. dr. N. Lukšionytė-Tolvaišienė apibūdina kaip *antiistorizmo judėjimą*, pradėjusį šiuolaikinę XX amžiaus epochą. Tačiau ši antiistorinė nuostata nereiškia, jog nuo praeities stilių buvo visiškai nusigręžta, – į juos imta žiūrėti kaip į pretekstą naujai kūrybai, dažnai buvo modernizuojamos jų formos (Lietuvos architektūros istorija... 2000).

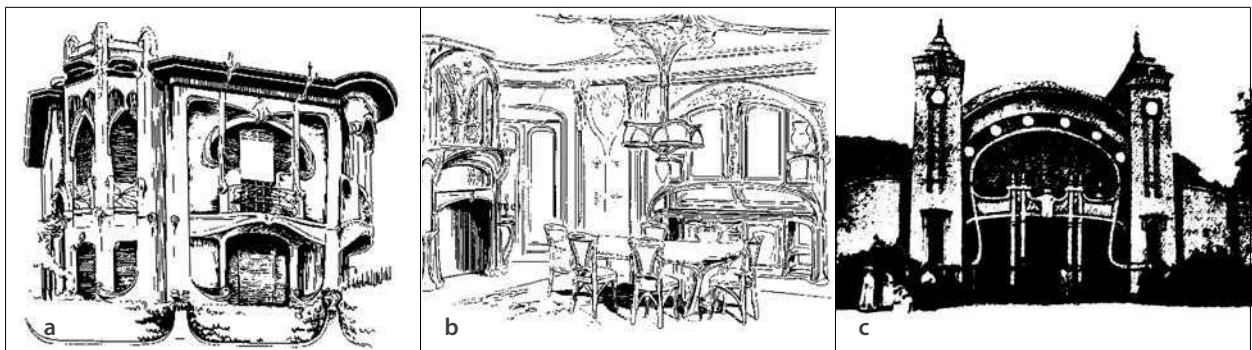
Moderno stiliaus pastatų architektūrai kai kada yra būdingi įmantrūs fasado siluetai, plano, tūrių ir sienų plokštumų plastiškumas ir dažnai naudojamas ornamentas, kuriam būdingas stilizuotos lengvai išlenktos linijos ir plastika, gėlių, vandens augalų, kriauklių formos. Pastatų fasadai išsiskiria užapvalintais, kai kada išlenktais langų angų kontūrais, kalto metalo grotomis ir fasadų puošyba skulptūriniais reljefais, tapytais pano, keraminiais bei mozaikiniais frizais, keraminėmis pastelinių spalvų plokštumomis ir pan.

Šie požymiai išryškėja ne tik garsiausių Europos moderno stiliaus pastatų kūrėjų, tokių kaip W. Morris (1834–1896), P. Hankar (1861–1901), H. Guimard (1867–1942), H. Obrist (1863–1927), A. Gaudi (1852–1926) ir pan. darbuose, bet ir architektų, dirbančių Lietuvoje, kūryboje. Vien tik Vilniuje priskaičiuojama daugiau kaip 40 įdomių šio stiliaus pastatų. Tai turgaus halė Pylimo g. 58/1 (archit. W. Michnewicz, 1904–1906 m.), individualus gyvenamasis namas M. Valančiaus g. 3 (archit. A. Filipowicz-Dubownik, 1903 m.) (2 pav.) daugiabutis gyvenamasis namas V. Kudirkos g. 6 (archit. M. Prozorov, 1908 m.) ir kt.

Moderno stiliaus pastatų architektūroje buvo siekiama ryšio ir vienovės su interjeru, aplinkumos suplanavimu, apželdinimu, mažosios architektūros objektais. Ypač įdomus šios vienovės siekimo pavyzdys kraštovaizdžio architektūroje yra A. Gaudi *Guell* parkas Barselonoje (pradėtas kurti 1900 m., o 1920 m. atidarytas). Tai labai savita vėlyvojo moderno kryptis, kurią galima būtų vadinti *quaidimodernu*.

Lietuvoje moderno stiliaus apraiškų kraštovaizdžio architektūroje atsirado anksčiau nei pastatų architektūroje. Tam įtakos turėjo profesorius J. Strumilos (Józef Strumillo) veikalo *Šiaurės parkai (Ogrody północne)* septintasis leidimas, paskelbtas Vilniuje 1883 m. Jame jis pateikė įdomų, labai artimą moderno stiliui teorinį dvaro sodybos parko projektą (3 pav.). Prof. J. Strumila buvo vienas įtakingiausių kraštovaizdžio architektų ne tik Lietuvoje, bet ir Lenkijoje. Jo pateiktas teorinis parko modelis turėjo didžiulės įtakos daugelio šalių architektams, parkų ir sodų planuotojams net iki XX a. pradžios, į jo darbus buvo atsižvelgta planuojant ir Sereikiškių parką.

Lenkų kraštovaizdžio architektūros teoretikas prof. Janusz Bogdanowski J. Strumilos teorinį parko projektą priskiria, kaip jis vadino, didžiajam **kaligrafiniam stiliui**, kuris dominavo Lenkijoje 1870–1920 m. Tuo laikotarpiu nedidelius parkus, sodus, kuriuose labiau buvo išreikštas suminiatiūrintas, romantinis požiūris į gamtą, jis vadino jau **secesijos stiliumi** (liet. moderno stilius). Tačiau savo paskutiniame, 2000 m. išleistame, mokslo veikle *Polskie ogrody ozdobnie* prof. J. Bogdanovskis jau iškelia dilemą: *ar secesija buvo tik rezultatas didžiojo kaligrafinio stiliaus ar jo šaka? O gal atvirkščiai, būtent*

2 pav. Charakteringi moderno stiliaus architektūros objektai: a – siuvėjų Caraceni individualus namas Florencijoje (archit. G. Michelazzi, apie 1900 m.); b – gyvenamojo namo valgomojo interjeras Nansi (archit. E. Valtin, A. Daum, 1901–1903 m.) (Koch 1996); c – vienas žymiausių moderno stiliaus statinių Vilniuje: smulkiosios pramonės parodos amatų paviljonas Sereikiškių parke, vėliau pritaikytas vasaros teatrui (archit. K. Korojedovas, 1902 m., nugriautas 1939 m.) (Lietuvos architektūros istorija... 2000)

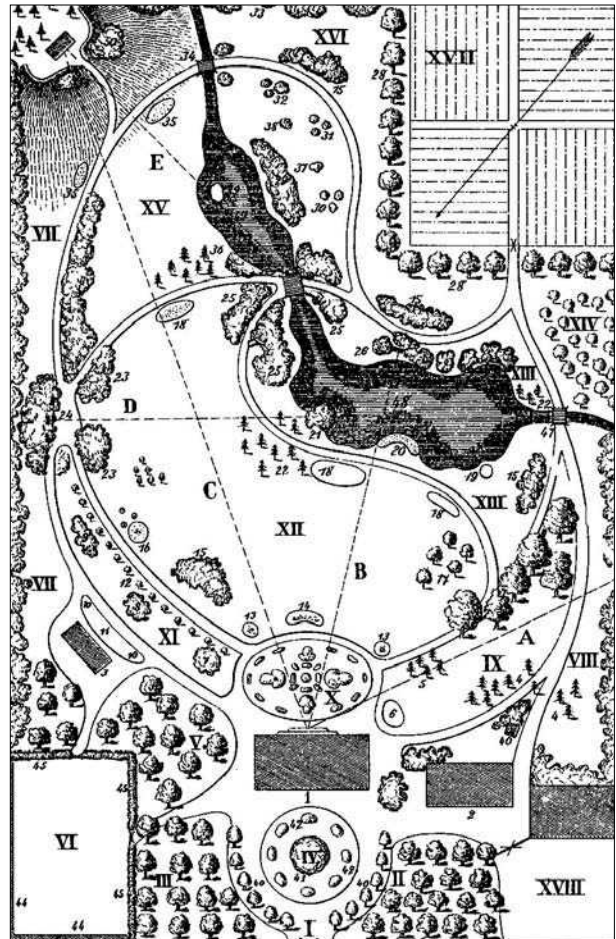
Fig. 2. Distinctive objects of Art Nouveau style: a – house of tailor Caraceni family (arch. G. Michelazzi, around 1900); b – dining hall of living house in Nancy (arch. E. Valtin, A. Daum, 1901–1903); c – market hall in Pylimas 58/1st in Vilnius (arch. W. Michnewicz, 1904–1906); d – block of flats on Kudirka 6 st in Vilnius (arch. M. Prozorov, 1908)

kaligrafinis stilius ir buvo secesija? Šią mokslo dilemą jis siūlo panagrinti (Bogdanowski 2000). Žinomi lenkų kraštovaizdžio architektūros tyrėjai M. Siewniak ir A. Mitkowska veikale *Parkų meno žinynas (Tezaurus sztuki ogrodowej, Warszawa, 1998 m.)* rašė, kad kaligrafinis stilius buvo tendencija, pasireiškusi secesinių (liet. moderno) parkų kraštovaizdžio architektūroje.

Žinoma architektūrologė N. Lukšionytė-Tolvaišienė, savo mokslo darbuose nagrinėdama istorizmo stiliaus architektūrą, dvarų sodybų parkus, išskiria atskirą tipologinę parkų grupę – **apvadinius parkus**. Profesorė pažymi, kad „XIX a. pab.– XX a. pr. Lietuvoje įsivyravo vadinamieji apvadiniai parkai, ribojami grakščiai lenktų kelių. Lietuvoje tokių parkų Biržuvėnuose 1907 m. suprojektavo A. Zaleckis“ (Lietuvos architektūros istorija... 2000).

Autoria atlikta 1870–1920 m. įkurtų kai kurių Europos sodų ir parkų analizė, mokslininkų J. Bogdanowskio, N. Lukšionytės-Tolvaišienės ir kt. tyrimų rezultatai, pastatų architektūros ir kraštovaizdžio architektūros objektų stilistikos lyginamoji analizė leidžia teigti, kad šalia istorizmo stiliaus susiformavo naujas kraštovaizdžio architektūros stilius, kurį drąsiai galime pavadinti **moderno stiliumi** (lenk. secesija). Šis stilius išsiskiria vadinamaisiais kaligrafiniais, apvadiniais ir panašiais parkais, sodais, skverais. Moderno stilius savo savita planine erdvine struktūra, detalėmis, visumos vientisumu ir elegantiška dvasia iš esmės skyrėsi nuo istorizmo stiliaus kraštovaizdžio architektūros objektų, moderno stiliume dominavo eklektika, kelių stilių junginiai (4 pav.).

Moderno stiliaus kraštovaizdžio architektūros objektų (parkų, skverų ir pan.) atsiradimui Lietuvoje, be J. Strumilos darbų, didelės įtakos turėjo lenkų ir prancūzų kraštovaizdžio architektų Walerianò Kronenbergò, Franciszekò Szaniorò, Adolfò Alphandò, Barilletò-Deschampsò, Eduardò Andre ir kt. kūrybiniai darbai. Šis stilius atsispindėjo Krokuvos Plantų (buvusios gynybinės sienos želdinių) Barbakano sode, Varšuvos *Ujazdowski* parke, buvusių Paryžiaus fortifikacijos linijų konversijos į žaliąją zoną plano sprendiniuose, daugelyje Paryžiaus skverų (*Innocents, Montholon, Cluny* ir kt.) plane ir pan. (5 pav.). Moderno stiliaus kraštovaizdžio architektūros objektų plane dominuoja pagrindinis įėjimas, geometriškai lenktų, elegantiškų linijų takų tinklas ir moderno architektūros objektų formų plastiką ir augalų motyvais paremtą ornamentiką primenantys gėlynai, žaismingų ovalinių formų vandens telkinys ir želdiniai. Šio stiliaus parkuose buvo naudojamas gausus asortimentas ne tik vietinių medžių ir krūmų, bet ir daug introducentų. Pavyzdžiui,

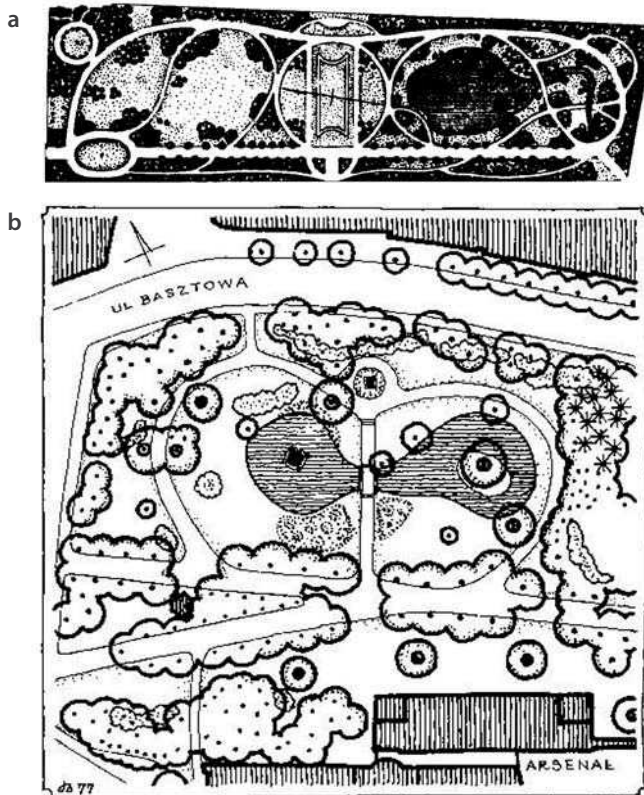
3 pav. Teorinis dvaro sodybos parko, labai artimo moderno stiliumi, projektas (archit. J. Strumillo, 1883 m.)

Fig. 3. Unrealized project of a minor park, featuring characteristic elements of Art Nouveau style (arch. J. Strumillo, 1883)

4 pav. Būdingas istorizmo (eklektizmo) stiliaus Drummond Castle parko Škotijoje (Perthshire) bendras vaizdas (Hobhouse 2005)

Fig. 4. General view of Drummond Castle Park in Perthshire, Scotland, designed in eclectic style

5 pav. Lenkijos kaligrafinio – secesinio (liet. modern) stiliaus sodai: a – Varšuvos *Ujazdowski* parko planas (archit. F. Szanior, XIX a. pab.); b – Krokuvos buvusios gynybinės sienos želdinių, Barbakano sodo, prigludusio prie parko alėjos, planas (1906 m.)

Fig. 5. Polish gardens designed in calligraphic-secession style: a – plan of Ujezdowski Park in Warsaw (arch. F. Szanior, end of the 19th c); b – plan of Barbican Plant Garden, Krakow (1906)

Sereikiškių parke, remiantis žinomo šalies dendrologo dr. L. Januškevičiaus duomenimis, introducentų yra net 23 (rūšys ir formos) (Januškevičius 2004). Ypač reikšmingą vaidmenį modernio stiliaus objektuose atliko pramoninės gamybos modernaus dizaino mažieji kraštovaizdžio architektūros statiniai ir įrenginiai (paviljonai, tilteliai, šviestuvai, atitvarai, lauko baldai ir pan.).

Galima pripažinti, kad modernio stiliaus kraštovaizdžio architektūros savitumai turėjo įtakos ir pastatų architektūros tapatumo formavimuisi, o pastaroji – kraštovaizdžio architektūros stilistikai.

XIX a. pabaigoje jau ir Lietuvos parkuose pastebima modernio stiliaus bruožų, o 1886–1888 m. dail. A. Strauss'o suprojektuotas ir įkurtas Sereikiškių parkas Vilniuje tapo vienu geriausių modernio stiliaus parkų Lietuvoje (1 pav., a, b). Dar vienas labai įdomus modernio stiliaus parkas 1907 m. buvo suprojektuotas Biržuvėnuose Telšių rajone (archit. A. Zaleckis).

Šiuo metu šis parkas yra labai apleistas, net iš dalies sunaikintas. Kaip tvirtina žinomas Lietuvos parkotyriminkas L. Januškevičius, jį atkurti beveik neįmanoma (Januškevičius 2004). Taigi Sereikiškių parkas yra vienintelis gerai išsilaikęs modernio stiliaus parkas Lietuvoje. Šiandien jis yra neįkainojama XIX a. pabaigos kultūros vertybė, kuri turi būti saugoma kaip reikšmingas ano šimtmečio kultūros ir kraštovaizdžio bei architektūros savitumą atspindintis objektas.

Sereikiškių parko atkūrimo projekto autoriai neturėtų vadinti šį parką vieną kartą modernio stiliaus, kitą kartą – istorizmo, o trečią – istorizmo stiliaus parku, turinčiu baroko bruožų. Atkuriant istorinį parką turi būti tiksliai apibrėžtas jo stilius, nes tai diktuoja jo planinių erdvinių, kraštovaizdžio architektūros mažųjų statinių, įrangos ir pan. sprendinių stilistiką, kuri parke turi sudaryti darnią visumą.

Modernio stiliaus kraštovaizdžio architektūra išsilaikė Lietuvoje iki Pirmojo pasaulinio karo. Šio stiliaus kūrybiniai ieškojimai XX a. pradžioje atnešė naują stilių – modernizmą, kuris Lietuvoje davė žymių rezultatų.

Šiandieninis Sereikiškių parkas susiformavo iš dalies buvusio Bernardinų vienuolyno sodo ir iš didesnės dalies Vilniaus universiteto botanikos sodo, atsidariusio buvusio Sereikiškių priemiesčio teritorijoje. Didelės įtakos Sereikiškių parko formavimuisi turėjo ir 1831–1878 m. miesto centre buvusi tvirtovė. Todėl reikėtų detaliau panagrinėti šiuos objektus ir jų tarpusavio sąsajas.

2. Bernardinų vienuolyno sodas

XIII–XIV a. Vilnios vingyje netoli pilies augo gražus šventas miškas, iškirstas, kaip rašo L. Januškevičius, 1387 m. įvedus krikščionybę. Vėliau, 1469 m., karalius Kazimieras Jogailaitis pakvietė vienuolius bernardinus į Vilnių ir dovanavo jiems dalį šio sklypo. Kaip rašo žinomas architektūrologas Vladas Drėma, į pietus nuo Sereikiškių. Bernardinai šioje vietoje XVI a. pradžioje pastatė Šv. Onos, Šv. Pranciškaus ir Bernardino bažnyčių ir vienuolyno kompleksą, pelkėtą ir šaltiniuotą sklypą pavertė sukultūrintu sodu su tvenkiniais, kanalais ir derlingais daržais, kurių dalį XVIII a. pertvarkė į egzotiškais medžiais apšodintą uždaro tipo sodą ir leido juo naudotis Vilniaus dvasininkų aukštuomenei (6 pav.). 1864 m. bernardinų vienuolynas Rusijos valdžios buvo uždarytas, jame įsikūrė kareivinės, o jo sodas buvo perduotas generalgubernatoriui kaip vasaros rezidencija, kuria naudotasi neilgai. Vėliau sodas buvo

6 pav. Bernardinų vienuolyno sodas prie Vilnios (dail. K. Račinskas, 1835 m. Litografija. VUB, inv. G. – 009601)

Fig. 6. Bernardinai Monastery Garden by the river Vilnia in Vilnius (artist. K. Račinskas, 1835, lithography)

perleistas miesto savivaldybei, kuri nuomojo jo sklypus privatiems asmenims daržovėms sodinti (Drėma 1991). Teritorijos tapo labai apleistos.

1880 m. miesto savivaldybės taryba nutarė įsteigti miesto viešąjį parką ir į jį įtraukti buvusią bernardinų vienuolyno sodo teritoriją (Jurkštas 1977). 1912–1914 m. šalia miesto sodo buvusio bernardinų vienuolyno teritorijos dalyje buvo įrengta pirmoji Vilniuje vandentiekio stotis, kuri veikia ir šandien.

3. Sereikiškių priemiestis ir jo pavadinimas

Šalia Bernardinų sodo buvo išsidėstęs Sereikiškių priemiestis, atskirtas kanalu ir vienuolyno giraitė. Sereikiškės anais laikais buvo lyg ir priemiestis, esantis miesto centre, į pietryčius nuo Pilies kalno, saloje, kurią supo senoji ir naujoji Vilnios vagos ir jas jungiantis kanalas. Prie jo stovėjo daugybė malūnų, iš kurių išsiskyrė Karaliaus malūnas, stovėjęs rytinėje dabartinių teniso kortų dalyje. Šalia kanalo (šiaurinėje dabartinės Barboros Radvilaitės gatvės pusėje) buvo pasistatęs namą ir nedidelį malūną botanikos sodo steigėjas profesorius Fernandas Špicnagelis. Šiandien šioje vietoje yra išlikę tik trys namai. Įdomu tai, kad dabartinė Sereikiškių parko centrinė alėja yra nutiesta kaip tik šio kanalo vietoje (tai tarsi simbolinis garsiojo malūnų kanalo priminimas).

Sereikiškėmis ši vieta vadinta nuo seno. Kaip nurodo garsus architektūrologas J. Jurkštas, šis vietovardis minimas Lietuvos metrikoje, kurioje yra įrašas kanceliarine slavų kalba (datuojamas 1515 m.) *na Šireikiškach* (Sereikiškėse) (Jaunimo sodas... 1988). XVI a. pirmosios pusės ikonografinė medžiaga liudija buvus Sereikiškių gatvę (*in platea Schereikiszki*), kuri ėjo iš pilies į bernardinų vienuolyną. Vėliau, XVIII a., minima Sereikiškių

gyvenvietė, kuri tuo metu jau buvo taip išaugusi, kad, kaip tvirtina Trakų pavieto matininkas J. Kurczewski, vadinta Sereikiškių priemiesčiu (Kurczewski 1910). Namai šiame priemiestyje buvę mediniai. Kaip nurodo Vladas Drėma, per 1794 m. sukilimą jie buvo sudeginti ir nebeatstatyti. Tai patvirtina ir dailininko J. Peškos piešinys *Sereikiškėse*, atliktas sepijos technika 1797 m. (VVB, inv. G–0014717), kuriame pavaizduotos priešais Pilies kalną išlikusios kelios medinės lūšnos ir styrančios sudegintų namų kaminai, o priekyje matyti plynas laukas, kuriame gausi palaidi arkliai.

XIX a. ši vietovė tebebuvo vadinama Sereikiškėmis. 1917 m. okupacinės vokiečių valdžios parengtame miesto plane yra pažymėta ir Sereikiškių gatvė (*Schereikischki strasse*), esanti šalia miesto sodo.

Tarybiniais metais šioje teritorijoje esančiam viešajam miesto sodui buvo duotas Jaunimo sodo vardas. 1988 m. Paminklų projektavimo restauravimo instituto vadovaujantieji specialistai dr. J. Glemža, L. Dzikas, dr. J. Jurkštas savo mokslo tiriamojo darbo: *Jaunimo sodas Vilniuje: istoriniai tyrimai* išvadose teigia: „< > dabartinis sodo pavadinimas „Jaunimo“ yra nieko nesakanti abstrakcija. Šiai vietai geriausiai tinka senasis, autentiškas jos vardas – Sereikiškės. Jis tinka ir savo lokalizacija, ir istoriškumu. Be to, pats vietovardis savo daryba yra labai būdingas Vilniui ir jo apylinkėms (plg. Burbiškės, Lukiškės, Saltoniškės, Šnipiškės, Leoniškės)“ (Jaunimo sodas... 1988). *Specialistų siūlymai tarybiniais metais nebuvo išgirsti, ir, tik atgavus Nepriklausomybę, šis sodas buvo pavadintas savo tikroju autentišku vardu – Sereikiškių parku.*

Šiandien šis vietovardis, įvertinant jo autentiškumą, istoriškumą ir būdingumą Vilniui ir jo apylinkėms, turi būti išsaugotas ir įamžintas Sereikiškių parko pavadinime. Vilniaus miesto savivaldybės administracijos Miesto ūkio departamento, rengusio parko techninio projekto atlikimo užsakymo sutartį, *siūlymas Sereikiškių parką pervadinti Bernardinų sodu yra nepagrįstas ir nepriimtinas ne tik istoriškai, bet ir architektūriniu požiūriu.* Šis parkas neturi vienuolynų sodams būdingų požymių: vienuolynų sodai paprastai būna uždari, o Sereikiškių parkas yra pirmasis viešasis parkas Lietuvoje. Be to, vienuolynų sodų suplanavimas dažniausiai būna geometrinis kryžinis, o šis parkas yra modernio stiliaus laisvo kraštovaizdinio suplanavimo.

4. Vilniaus botanikos sodas

Sunykusioje Sereikiškių priemiesčio teritorijoje Edukacinė komisija nusipirko kelis žemės sklypus,

7 pav. Botanikos sodo, esančio Sereikiškių priemiestyje šalia kanalo, jungiančio Vilnios senvagę su naująja jos vaga, vaizdas (dail. M. Černiauskas, 1815 m., drobė, aliejus. VDM, inv. T-2146)

Fig. 7. View of Botanical Garden in Sereikiškės (artist. M. Černiauskas, 1815, oil on canvas)

kitus gavo iš miesto ir valstybės išdo (pvz., Karaliaus malūną 1795 m.) ir pradėjo kurti Vilniaus universiteto botanikos sodą ir gamtos institutą. Vilniaus botanikos sodo įsteigimo data Sereikiškėse įvairiuose šaltiniuose minima labai skirtinga, tai galėtų būti 1797–1803 metai. Augalai į jį buvo perkelti iš nedidelio botanikos sodo, buvusio dabartinės Pilies gatvės namo Nr. 22 kieme. Tą sodą buvo įkūręs profesorius Ž. Žiliberas (J. E. Gilibert), dažnai vadinamas botanikos sodo tėvu.

1800 m. botanikos sodas Sereikiškėse jau funkcionavo. 1801 m. jo valdos buvo praplėstos. 1806 m. buvo pradėta šiltnamių ir oranžerijų statyba, o 1808 m. sodas išsiplėtė ir į kitą Vilnios pusę, kur užėmė Plikojo ir Bekešo kalnų papėdes. Sodo teritorija buvo sudalyta pailgais stačiakampiais, tarp jų buvo įrengti takai. Stačiakampiuose sklypeliuose buvo auginami sodo augalai (7 pav.). Prie botanikos sodo ir Gamtos mokslų instituto pastatų bei statinių, oranžerijų projektavimo darbų daug prisidėjo Vilniaus universiteto architektūros profesorius M. A. Šulcas ir jo adjunktas architektas M. Kado.

Botanikos sodo Sereikiškėse kūrimo procese aktyviai dalyvavo profesoriai G. Forsteris, sodo steigėjas E. Špicnagelis, S. B. Jundzilas ir kt. Daugiausia prie botanikos sodo plėtros ir suklestėjimo prisidėjo žymus botanikos profesorius S. B. Jundzilas, kuris nuo 1799 m. tapo jo vadovu. Nuo 1814 m. profesoriumi talkino jo sūnėnas J. Jundzilas, kuris 1823 m., dėdei išėjęs į pensiją, perėmė botanikos sodo vadovavimą. Jis taip pat tapo Vilniaus universiteto profesoriumi. 1829 m. botanikos sodas buvo atidarytas viešam lankymui. Jundziloms vadovaujant, Vilniaus botanikos sodas buvo vienas iš tvar-

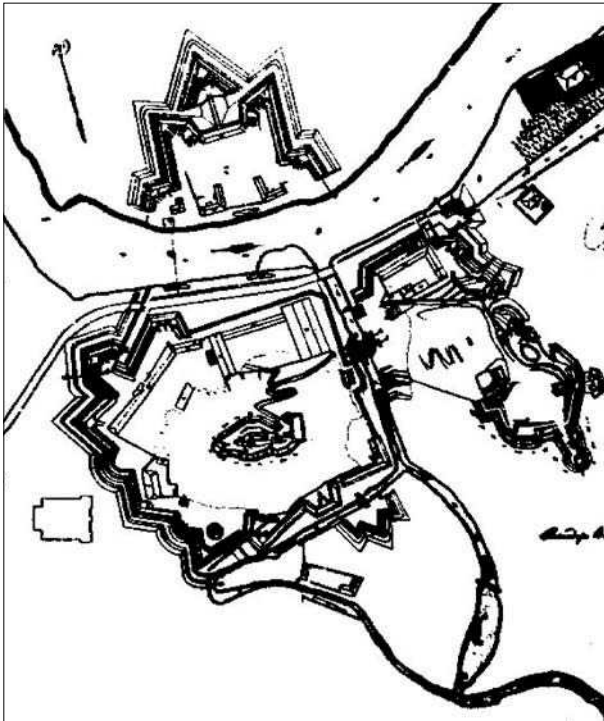
kingiausių ir turtingiausių Rytų Europoje sodų (Jaunimo sodas... 1988).

Tolesnę sodo raidą sustabdė 1831 m. sukilimas, kuriame dalyvavo daug universiteto studentų. 1832 m. universitetas buvo uždarytas, o botanikos sodas perduotas Medicinos-chirurgijos akademijai. 1842 m. dėl „maištingos dvasios“ ji taip pat buvo uždaryta. Botanikos sodas nustojo veikęs, retesnių augalų kolekcijos buvo perduotos Tartu ir Kijevo universitetams. Sodo teritorija su pastatais buvo atiduota generalgubernatoriui kaip vasaros rezidencija, tačiau ja naudotasi neilgai. Sodas buvo apleistas, jį pradėta nuomoti privatiems asmenims, tačiau tai neapsaugojo jo nuo tolesnio nykimo.

5. Vilniaus tvirtovės egzistavimo ir vėlesnis laikotarpis, miesto centro želdynų kūrimas ir plėtra

1831 m., dar tebevykstant sukilimui, Rusijos caro įsakymu per trumpą penkių mėnesių laikotarpį (nuo 1831 m. birželio 2 d. iki lapkričio 2 d.) Vilniaus miesto centre buvo įrengta antrosios kategorijos tvirtovė. Ši tvirtovė užėmė Žemutinės ir Aukštutinės pilies teritorijas, dalį Sereikiškių (botanikos sodo), Plikojo kalno viršūnę ir jo šlaitus bei Sluškių rūmų teritorijas, o dešiniame Neries krante net siekė senąsias žydų kapines (8 pav.). Tvirtovės teritorijoje buvo nugriauta net 20 pastatų, kurie negalėjo būti pritaikyti gynybos įrenginiams, kertami medžiai ir pan. Aplink tvirtovę buvo įrengiami daugiau kaip 3 m aukščio ir daugiau kaip 5 m pločio pylimai, 2,5–3 m gylio ir 4,5–5 m pločio grioviai, įrengiamos artilerijos aikštelės ir pan. (Sliesoriūnas 1980). Tačiau tokio tipo tvirtovė, sparčiai tobulėjant karinei technikai, greitai tapo neefektyvi ir nereikalinga. Pradedant 1849 m., tvirtovės teritorija buvo vis mažinama, perduodant atliekamus plotus miesto savivaldybės reikmėms. Nuo 1852 m. buvo pradėti ir Vilnios upės bei jos krantų tvarkymo darbai, kurie tęsėsi iki šimtmečio pabaigos.

Galiausiai 1878 m. tvirtovė buvo nugriauta, o didžioji dalis jos teritorijų atiduota miestui. Todėl šiuo laikotarpiu atsirado būtinybė tvarkyti šias sužalotas ir neestetiskai atrodančias teritorijas. Vadovaujant gubernijos architektui N. Čiaginui, prasideda miesto centro atstatymo ir želdynų kūrimo darbai. 1860 m. buvo užpiltas Tymo kvartalą juosiantis kanalas, o 1869 m. užpilama žemėmis ir senoji Vilnios vaga. Jos vietoje nutiesta dabartinė Maironio gatvė iki Užupio tilto, kuri buvo apšodinta medžiais. 1870 m. buvo nugriautas ir potvynio suardytas Karaliaus malūnas.

8 pav. Vilniaus tvirtovės, įrengtos 1831 m. pilių teritorijoje, planas (TSRS CVKIA, t. 827, ap. 1, b. 1286)

Fig. 8. Plan of Vilnius Fortress, erected in 1831 in historic castle territory

Nugriovus tvirtovę buvo žemėmis užpiltas jau niekam nebereikalingas išdžiūvęs, dvokiantis kanalas, einantis per Sereikiškes tarp Maironio g. ir naujosios, dabartinės, Vilnios vagos (prie jo kažkada stovėjo daugybė malūnų, iš kurių svarbiausias buvo Karaliaus malūnas. Kadangi kanalas buvo ilgas, apie 750 m, vien tik žemių jam užpilti reikėjo atvežti 70 000 vežimų. Tad darbai užtruko keletą metų (Jurkštas 1977). Maždaug 1882–1884 m. buvo užbaigti kanalų ir tvirtovės griovių užpylimo darbai.

Tuomet buvo pradėti ir Katedros aikštės bei šalia jos esančių teritorijų planavimo, tvarkymo ir apželdinimo darbai. Suplanuota Katedros aikštė, nauji skverai ir miesto parkas. 1882 m. Aukštutinės pilies pietinėje papėdėje, vadinamajame „Veršyne“, įrengtas skveras, kurį buvo numatyta sujungti su buvusių Botanikos ir Bernardinų vienuolyno sodų vietoje numatomu įrengti miesto viešuoju parku. Prie šio parko numatyta prijungti ir Pilies kalną bei dabartinę Kalnų parko teritoriją. 1883 m. įrengtas skveras nuo Neries upės iki Katedros. 1883–1884 m. buvo kuriama Pilies skvero dalis nuo Katedros ir Pilies gatvės iki buvusio botanikos sodo ir kt. Kuriamo miesto centro gatvės buvo užstatomos didingais, daugiaaukščiais visuomeniniais ir gyvenamaisiais pastatais.

9 pav. Alėjos Sereikiškių parke, einančios Vilnios pakrante, vaizdas (J. Kamarauskas, 1893 m., drobė, aliejus. IEM, inv. T-1225)

Fig. 9. View of alley in Sereikiškės Park in Vilnius (J. Kamarauskas, 1893, oil on canvas)

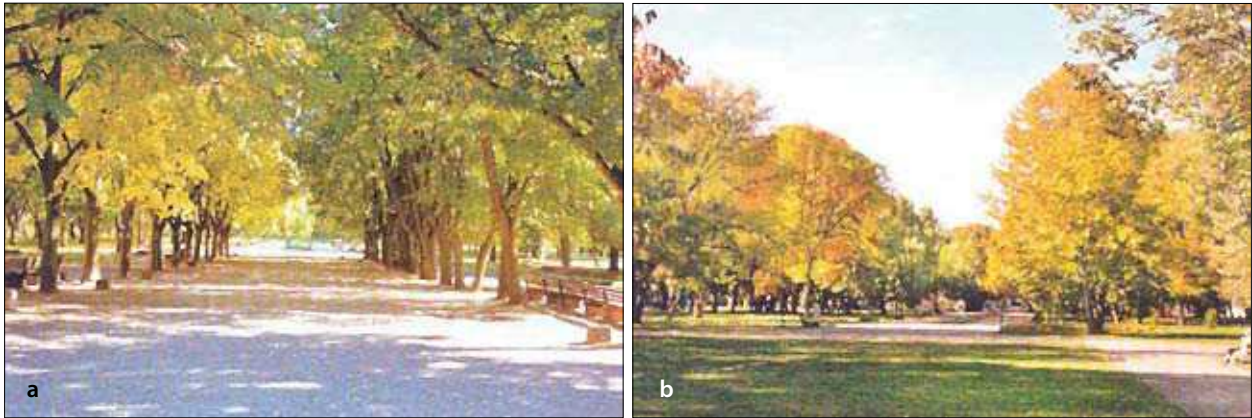
6. Miesto Sereikiškių parkas – pirmasis viešasis parkas Lietuvoje

Tvarkant miesto centrą buvo būtina sutvarkyti Sereikiškių priemiestyje esančių labai apleistų Botanikos sodo ir Bernardinų vienuolyno sodo likučius. Galiausiai pagal dailininko A. Strauss'o projektą čia buvo suplanuotas, įrengtas ir 1888 m. atidarytas viešam lankymui, kaip skelbė to meto laikraščiai, viešasis miesto parkas. Jis buvo ne tik pirmasis viešasis parkas Vilniuje, bet ir Lietuvoje (1 pav., a, b).

A. Strauss'o projektas pasižymėjo modernu stiliu būdingu planu ir elegancija, jame buvo numatytas iškilmingas įėjimas į parką, kurį sudarė trumpa liepų alėja su jos pabaigoje tarsi išplaukiančiais lenktais takais ir takeliais, pakrantės alėja, gražių ovalinių formų tvenkinys su tilteliu, puikus muzikos paviljonas, kuriame šventadienių vakarais galėtų groti kariuomenės orkestras. Šis projektas išsiskyrė labai gerai sukomponuotomis medžių, krūmų ir gėlynų kompozicijomis ir organiškai sąsaja su nuostabia aplinkumos gamta (9 pav.).

Tačiau A. Strauss'as, rengdamas ir įgyvendindamas parko projektą, susidūrė su kai kuriais sunkumais.

Projektavimo laikotarpiu potvynių buvo labai suardyti šiaurinėje ir rytinėje parko pusėje esančios Vilnios upės krantai, todėl autoriui teko šioje vietoje kranto alėją atitraukti nuo upės. Vėliau, sutvarkius Vilnios vagą ir pakėlus bei sutvirtinus jos krantus, padidėjusioje parko teritorijoje greičiausiai pagal papildomą autoriaus projektą, parengtą XIX a. paskutiniame dešimtmetyje, šia pakrante buvo nutiesta nauja alėja, kuri organišku lanku pratęsė jau esančią kranto alėją ir elegantiškai įsiliejo į

10 pav. Šiandieninio Sereikiškių parko, įkurto pagal A. Strauss'o projektą, planinės erdvinės struktūros pagrindinės kompozicinės ašies vaizdai: a – pabrėžiančios įėjimą trumpos alėjos, tankiai užsodintos medžiais susipynusiomis šakomis („dengtos“ alėjos), vaizdas; b – įspūdinga centrinės ašies erdvė, atsiverianti už „dengtos“ alėjos

Fig. 10. Compositional axis of today's Sereikiškės Park: a – view of “covered” alley at the Park entrance; b – impressive central space of the park unfolding at the other side of the entrance

pagrindinę alėją. Tai akivaizdžiai matome iš 1917 m. paskelbto miesto plano (1 pav., b). Visa tai turėtų įvertinti atkuriamo parko techninio projekto autoriai.

Parko autorius A. Strauss'as pagrindinį įėjimą į parką projektavo iš vakarinėje jo dalyje esančios Botanikos ir Sereikiškių gatvių sankryžos. Norėdamas išryškinti įėjimo į parką reprezentatyvumą suprojektavo šioje vietoje neilgą alėją, kuri nebuvo įrengta. Vėliau, po 1920 metų, Botanikos ir Sereikiškių gatvės buvo panaikintos, kartu buvo padidinta parko teritorija, o prieš įėjimą įrengta nedidelė aikštė ir suformuota ši Strauss'o numatyta pagrindinė alėja. Remiantis amžininkų pasakojimais, per Antrąjį pasaulinį karą ši alėja labai nukentėjo nuo šalčių, todėl pokario metais buvo pakartotinai atsodinta. Ši trumpa liepų alėja su tankiau pasodintais medžiais, kurių susipynusios šakos sudaro įspūdingą žalią tunelį, išliko iki mūsų dienų (10 pav., a). Tokio tipo „dengtos“ alėjos (*covered alley*, *alley couverte*, *alleja kryta*) dažnai buvo įrengiamos moderno stiliaus parkuose, siekiant už jų atverti saulės apšviestas įspūdingas parko erdves (10 pav., b). Jos dažnai tapdavo svarbiu parkų planinės erdvinės struktūros elementu. Todėl parko atkūrimo projekto autorių pasiūlymas iškirsti šią alėją, o jos vietoje įrengti pievą yra nepriimtinas.

Šiame parke 1902 m. čia vykusioje žemės ūkio ir smulkiosios pramonės parodos metu pagrindinės alėjos ašyje buvo pastatytas Vilniaus miesto architekto K. Korojedovo sukurtas amatų paviljonas, kuris vėliau, 1907 m., buvo pritaikytas vasaros teatrui. Jis buvo medinis (nugriautas 1939 m.). Šis pastatas Lietuvos ir Lenkijos menotyrininkų buvo pripažintas kaip vienas iš geriausių

moderno stiliaus statinių Vilniuje. Parkas ir paviljonas, pasižymintys būdingais moderno stiliaus bruožais, anuo laiku sudarė labai įspūdingą visumą (2 pav.). Tai turėtų būti įvertinta projektuojant ar parenkant mažąją architektūrą atkuriamam moderno stiliaus Sereikiškių parkui. Sereikiškių parkas ir anksčiau, ir dabar miestiečių yra labai mėgstamas.

Po Antrojo pasaulinio karo, tarybinio laikotarpio, parkas buvo pavadintas Jaunimo sodu, jame buvo pastatyta estrada, įrengta šokių aikštelė, vaikų žaidimo atrakcionai, aikštelės ir pan. Parkas buvo perkrautas įrenginių, tačiau jo moderno stiliaus suplanavimas, didžioji dalis želdinių išliko beveik nepakitę iki šių dienų. *Todėl šiandien yra visos galimybės lengvai atkurti pirmąjį viešąjį miesto moderno stiliaus parką Lietuvoje.*

XIX a. antrojoje pusėje daugelyje Europos šalių miestuose buvo kuriami viešieji parkai, kurie šiandien yra ypač saugomi. Ryškus tokio parko pavyzdys yra 1864 m. Amsterdame įkurtas Vendelio visuomeninis parkas. Kaip nurodo Nyderlandų parkotyrininkė Edith den Hartigh: „1996 m. Vendelio parkas paskelbtas istoriniu paminklu. Kaip pirmasis visuomeninis parkas Nyderlanduose, iš esmės išlaikęs ir savo originalią formą, jis yra didelė kultūros vertybė. Čia vis dar esama parko kūrimo pradžioje suprojektuotų tvenkinių ir salų, pievelių, vingiuotų takelių, puikių alėjų ir architektūros elementų (Den Hartig 1999).“

Olandijos ir kitų šalių patirtis liudija, kad ir mes turime atkurti bent po kelis savo šalyje esančius įvairių stilių (baroko, klasicizmo, romantizmo, istorizmo, moderno, modernizmo ir kt.) istorinius parkus ir paskelbti juos nekilnojamaisiais kultūros paveldo objektais. Vienas iš

tokių parkų yra didelę kultūrinę vertę turintis Sereikiškių parkas. Šis parkas tiesiogiai susijęs su konkrečiu istoriniu laikotarpiu, atspindi XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios Vilniaus kultūros tapatumą. Sereikiškių parko reikšmingumą rodo tai, kad jis yra tipiškas, vienintelis gerai išsilaikęs moderno stiliaus parkas Lietuvoje. Jis atliko reikšmingą vaidmenį ir šalies visuomenės kultūros raidos procese, nes yra ne tik pirmasis Vilniuje, bet ir Lietuvoje viešasis miesto parkas. Įvertinant Sereikiškių parko istorinį ir kultūrinį reikšmingumą, jį rekonstruojant negalima daryti jokių radikalių plano pakeitimų, o želdiniai šioje teritorijoje gali būti tvarkomi tik pagal restauravimo ir atkūrimo darbų technologijas. Projektuojami nauji fragmentai, elementai, mažoji architektūra turi sietis su stilistine parko visuma. Jis turi visus stebinti savo stilistiniu vientisumu, išlaikyti ir konkretaus istorinio laikotarpio kultūrinį tapatumą.

Išvados ir pasiūlymai

- XIX a.–XX a. pradžios Lietuvos kraštovaizdžio architektūroje ėmė reikštis naujas moderno stilius, kuris buvo glaudžiai susijęs su istorine stilistine moderno epocha, pagrindinėmis jos estetinės ideologijos nuostatomis ir šio stiliaus pastatų architektūros stilistikos kompozicijos principais.
- Moderno stiliaus kraštovaizdžio architektūros objektų planinėje erdvinėje struktūroje buvo akcentuojamas pagrindinis įėjimas, dominavo geometriškai lenktų, elegantiškai plastiškų linijų takų tinklas, žaismingų ovalinių formų vandens telkinys, kraštovaizdinio suplanavimo želdiniai, kurių asortimentą sudarė ne tik vietiniai medžiai ir krūmai, bet ir introducentai, ornamentus sudarantys gėlynai ir moderno stiliaus mažieji kraštovaizdžio architektūros statiniai bei įrenginiai (paviljonai, tilteliai, šviestuvai, atitvarai, lauko baldai ir pan.) ir kt.
- Kraštovaizdžio architektūros moderno stilius ryškiausiai atsispindėjo Vilniaus Sereikiškių parko, pirmojo viešojo parko ne tik Vilniuje, bet ir Lietuvoje (aut. dail. A. Strauss'as, 1886–1888 m.), planiniame erdviniame sprendinyje, kuris gerai išsilaikė iki šių dienų. Todėl sveikintinas Vilniaus miesto savivaldybės siekis restauruoti ir atkurti šį unikalų, reikšmingą Lietuvos kultūrai parką.
- Restauruojant ir atkuriant Vilniaus Sereikiškių parką, esantį Vilniaus senamiesčio branduolyje, būtina laikytis Lietuvos Respublikos kultūros paminklo U1P Vilniaus senamiesčio apsaugos reglamento reikalavimų, kurie turi būti taikomi ir šioje teritorijoje esančio istorinio parko suplanavimui bei želdinių tvarkymui.
- Atkuriant moderno stiliaus Sereikiškių parką, atspindintį XIX a. pradžios Vilniaus kultūrinį tapatumą, būtina išsaugoti pagrindinius parko planinius erdvinius sprendinius:
 - įgyvendintus pagal A. Strauss'o 1886–1887 m. projektą, kurio kompozicinį pagrindą sudarė centrinė parko ašis, pakrantės alėja ir geometriškai lenktų, plastiškų linijų takų tinklas;
 - papildomą sprendinį, atliktą greičiausiai A. Strauss'o XIX a. paskutiniame dešimtmetyje, kai, sutvarkius parko šiaurinėje ir rytinėje dalyje esančią Vilnios vagą bei krantus, prasiplėtusioje teritorijoje buvo pratęsta pakrantės alėja, kuri lenktu taku buvo sujungta su centrine parko ašimi;
 - po 1920 m. panaikinus Botanikos ir Sereikiškių gatves ir praplėtus parko teritoriją, įgyvendintą A. Strauss'o projekte numatytą sprendinį – trumpą alėją prieš įėjimą į parką, kuri pokario metais buvo atsodinta.
- Restauruojant ir atkuriant Sereikiškių parką, reikėtų nepamiršti, kad istorinis žmogaus sukurtas parkas vis dėlto neturi sustingti laike, jame, nepažeidžiant jo kultūrinės vertės ir reikšmingumo, turėtų būti taikomos ir kai kurio poilsavimo formos. Kadangi parkas yra nedidelis, jį atkuriant reikėtų vadovautis tikslingo planavimo ir zonavimo principais: neišmėtyti po parką vaikų žaidimo aikštelių, įrengti vieną vaikų žaidimų aikštelę sektorių, taip pat ir poilsio bei ramių žaidimų aikštelę pagyvenusiems žmonėms, spręsti lankytojų sanitarinių ir higieninių, maitinimosi ir pan. poreikių tenkinimo, parko priežiūros ir vadybos patalpų klausimus, numatyti patogius judėjimo ryšius su kaimyninėmis teritorijomis.
- Projektuojamų ar parenkamų mažųjų kraštovaizdžio architektūros statinių ir įrenginių (paviljonų, tiltelių, šviestuvų, aitvarų, lauko baldų ir pan.) dizainas turi sietis su parko moderno stiliumi, su konkretaus laikotarpio kultūriniu tapatumu.
- Parko teritorijoje tikslinga įamžinti kraštovaizdžio architektūros ir architektūrinio dizaino simboliais buvusius Sereikiškių priemiestį, Botanikos ir Bernardinų vienuolyno sodus, jų kūrėjus ir pan.
- Būtina išsaugoti istorinį, autentišką, Vilniui būdingą vietovardį Sereikiškės, kuris pirmaisiais Nepriklausomybės metais buvo suteiktas toje vietoje esančiam parkui. Jį taip ir reikėtų vadinti – Sereikiškių parku.

10. Siekti, kad restauruotam ir atkurtam Sereikiškių parkui – pirmajam Lietuvoje viešajam, reikšmingam moderno stiliaus parkui – būtų suteiktas nekilnojamojo kultūros paveldo objekto statusas ir jis būtų įrašytas į Kultūros vertybių registrą.

Literatūra ir šaltiniai

- Benevolo, L. 1993. *Europos miesto istorija*. Vilnius: Baltos lankos. 294 p.
- Bogdanowski, J. 2000. *Polskie ogrody ozdobne*. Warszawa: Arkady. 342 p.
- Den Hartig, Edith. 1999. Paminkliniai parkai ir sodai Nyderlanduose. Istoriniai parkai ir sodai Lietuvoje, iš *Europos paveldo dienos Lietuvoje 1999 m. rugsėjo 10–19 d.* Vilnius.
- Drėma, V. 1991. *Dingęs Vilnius*. Vilnius: Vaga. 404 p.
- Hobhouse, P. 2005. *Historia ogrodów*. Warszawa: Arkady. 468 p.
- Januškevičius, L. 2004. *Lietuvos parkai*. Kaunas: Latutė. 486 p.
- Jaunimo sodas Vilniuje: istoriniai tyrimai. Ataskaita*. 1988. LTSR kultūros ministerijos paminklų projektavimo restauravimo institutas. Vadovas J. Glemža, autoriai: J. Jurkštas, K. Labanauskas. Vilnius.
- Jurkštas, J. 1977. Iš Vilniaus žaliosios architektūros istorijos, *Statyba ir architektūra 2*.
- Koch, W. 1996. *Style w architekturze*. Warszawa: Swiat książki.
- Kurczewski, J. 1910. *Kościół zamkowy czyli katedra Wilenska*. T. II. Wilno, 66, 67.
- Lietuvos architektūros istorija: nuo XIX a. II dešimtmečio iki 1918 m.* T. 3. 2000. Moksl. redaktorė doc. dr. N. Lukšionytė-Tolvaišienė. Vilnius: Savastis. 512 p.
- Sliesoriūnas, F. 1980. Gedimino aikštė Vilniuje, iš *LTSR MA Istorijos instituto darbai II(7)*: 19–20.

MODERN-STYLE LANDSCAPE ARCHITECTURE IN LITHUANIA AND THE PROBLEM OF VILNIUS SEREIKIŠKĖS PARK RESTORATION

K. Jakovlevas-Mateckis

Abstract. The paper reviews briefly the appearance of Modern-Style landscape architecture in Lithuania and its features. Vilnius Sereikiškės Park is revealed as the most significant object of this style. The Park is the first public park in Lithuania designed by A. Strauss'as (1886–1888). A review of the development of the Park, its historic and cultural value is presented. Great attention is paid to some aspects of the restoration problem of the Park.

Keywords: Modern Style of landscape architecture, Vilnius Sereikiškės Park, Bernardinai Monastery Garden, Vilnius Botanical Garden, restoration problem of the Park.

KONSTANTINAS JAKOVLEVAS-MATECKIS

Dr Habil, Prof, Dept of Urban Engineering; Dept of Fundamentals and Theory of Architecture, Vilnius Gediminas Technical University (VGTU), Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius, Lithuania. E-mail: km@ap.vgtu.lt

Doctor Habil of the Humanities (architecture), 1983. Doctor, 1969. Employment: Visiting Professor (Rome University “La Sapienza”, Bialystok Polytechnic University (Poland), Kaunas University of Technology); senior research worker, Lithuanian Design Institute. Membership: member of International Information Academy, academician. Publications: author and co-author of over 160 research papers, 6 monographs and 20 books. Projects: author of over 80 projects of architectural and environmental design. Research interests: industrial architecture, formation of urban and industrial landscape, environmental design.